



You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Polskie ekwiwalenty tłumaczeniowe angielskiego aspektu progresywnego : na materiale wybranych współczesnych powieści brytyjskich

Author: Anna Drzazga

Citation style: Drzazga Anna. (2017). Polskie ekwiwalenty tłumaczeniowe angielskiego aspektu progresywnego : na materiale wybranych współczesnych powieści brytyjskich. W: J. Lubocha-Kruglik, O. Małysa (red.), „Przestrzenie przekładu T. 2”. (S. 427-442). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.



Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.



UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH



Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Anna Drzazga

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Polskie ekwiwalenty tłumaczeniowe angielskiego aspektu progresywnego – na materiale wybranych współczesnych powieści brytyjskich

Niniejsza analiza jest poświęcona zagadnieniu aspektu w językach polskim i angielskim. W szczególności zostanie tu poruszony problem tłumaczenia angielskiego aspektu progresywnego na język polski. W pierwszej części artykułu zostanie przedstawiona krótka analiza porównawcza aspektu w obu językach, natomiast dalsza część poświęcona będzie problemowi przekładu tejże konstrukcji na język polski.

Jako ogólną definicję aspektu możemy przyjąć zaproponowaną przez Bernarda Comrie'ego, która mówi, że „aspects are different ways of viewing the internal temporal constituency of a situation”¹. Przyjrzyjmy się następującym zdaniom:

Mary was eating when I entered.
Maria jadła, kiedy wszłam.

W obu zdaniach pierwsze czasowniki: *was eating* oraz *jadła*, stanowią tło dla jakiejś sytuacji, natomiast sama sytuacja jest przedstawiona za pomocą drugiego czasownika – *entered* oraz *weszłam*. Można przyjąć, że drugi czasownik ujmuje sytuację jako całość, jako wydarzenie zamknięte z zaznaczonym początkiem, środkiem i końcem – w przypadku tych czasowników mówimy

¹ B. COMRIE: *Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge 1976, s. 3.

o aspekcie dokonanym. Czasowniki *was eating* i *jadła* odnoszą się natomiast do wewnętrznej struktury czasowej sytuacji i reprezentują tu aspekt niedokonywany. Comrie twierdzi, że rozpatrując różnice pomiędzy aspektami dokonanym i niedokonywanym, należy zwrócić uwagę na fakt, że nie zawsze wyrażają one obiektywną różnicę pomiędzy opisywanymi przez mówiącego sytuacjami². Mowa jest zatem o subiektywnym zróżnicowaniu ujmowania rzeczywistości pozajęzykowej, co wyraża się w tym, że mówiący może odnosić się do tej samej sytuacji raz za pomocą aspektu dokonanego, a raz niedokonanego, bez zaprzeczania sobie:

John *read* that book yesterday; while he *was reading* it, the postman came.
Jan *przeczytał* tę książkę wczoraj; kiedy ją *czytał*, przyszedł listonosz.

Obie formy czasownika – *read* i *was reading* oraz *przeczytał* i *czytał* – odnoszą się do tej samej sytuacji czytania, przy czym w przypadku *read/przeczytał* mamy do czynienia z sytuacją zamkniętą, z kolei w przypadku *was reading/czytał* sytuacja jest otwarta, mówiący pojmuje ją jako trwającą. Również w zaproponowanej przez Larry’ego D. Kinga teorii aspektu aspekt jest zdefiniowany jako funkcja subiektywnego pojmowania struktury sytuacji świata rzeczywistego przez mówiącego³. I tak, odnosząc się do przykładów zaproponowanych przez Kinga⁴:

The whole family *wants* to go to the Bahamas for Easter.
The whole family *is wanting* to go to the Bahamas for Easter.

można stwierdzić, że wewnętrzna struktura czasownika *want* jest jednakowa w obu użyciach, natomiast subiektywny punkt widzenia mówiącego jest odmienny. Używając formy *want*, mówiący pojmuje sytuację jako zamkniętą całość, a za pomocą formy *was wanting* pojmuje ją jako trwającą.

Aspekt w językach słowiańskich, w tym w języku polskim, jak podaje się w literaturze aspektologicznej, jest kategorią semantyczną opartą na zdolności czasownika do wstępowania w relacje partnerstwa aspektowego, gdzie aspektom dokonanemu i niedokonanemu odpowiadają odmienne formy czasownika. Dzięki procesowi derywacji tworzą one pary aspektowe, w których jeden z czasowników jest dokonany, a drugi niedokonywany. Tak więc, opozycja aspektualna w języku polskim jest opozycją binarną. Przyjmuje się też, że czasowniki polskie posiadają aspekt we wszystkich swoich formach i nie jest to zależne ani od czasu, ani od trybu. W przeciwieństwie do języka angielskiego aspekt

² Ibidem, s. 4.

³ L.D. KING: *The Semantics of Tense, Orientation and Aspect in English*. “Lingua” 1983, Vol. 59, s. 101–154.

⁴ Ibidem, s. 131.

w języku polskim, jako kategoria gramatyczna, jest ściśle związany z kategoriami leksykalnymi, a w szczególności z kategorią opisaną jako sposób wykonania czynności⁵. Pary aspektowe czasownika tworzone są w procesie derywacji za pomocą takich środków morfologicznych, jak: sufiksacja (*dać – dawać*), prefiksacja (*pisać – napisać*) i zmiana rdzenia czasownika w parze aspektowej (*kłaść – położyć*).

Jak przedstawiono, w języku polskim istnieje tylko jeden typ opozycji aspektualnej: aspekty dokonany i niedokonany, podczas gdy w języku angielskim można wyróżnić dodatkowo aspekty: progresywny i nieprogresywny. Obie opozycje aspektualne w języku angielskim są wyrażane za pomocą określonych struktur gramatycznych odpowiednich dla każdego typu aspektu, np.:

- *I read* – forma nienacechowana aspektowo;
- *I am reading* – aspekt progresywny;
- *I have read* – aspekt perfektywny.

Znakomita większość czasowników angielskich występujących w swojej formie podstawowej jest neutralna znaczeniowo, jeśli chodzi o aspekt. I tak np. czasownik *read* jedynie w procesie odpowiedniej modyfikacji swojej formy otrzyma znaczenie aspektu progresywnego lub perfektywnego: *I am reading* bądź *I have read*.

W języku angielskim aspekt łączy się nie tylko z czasem gramatycznym i trybem, ale także z innymi aspektami⁶. Możemy otrzymać następujące połączenia:

- aspekt perfektywny w połączeniu z czasem i trybem: *I have/had read the book, I will/would have read the book*;
- aspekt progresywny w połączeniu z czasem i trybem: *I am/was reading the book, I will/would be reading the book*;
- aspekty perfektywny i progresywny: *I have/had been reading the book*.

Koncentrując się natomiast na angielskim aspekcie progresywnym w kontekście jego ekwiwalentów tłumaczeniowych w języku polskim, nie sposób pominąć analizy dyskusji toczącej się na temat tej konstrukcji gramatycznej. Powszechnie wiadomo⁷, że użycie aspektu progresywnego w języku angielskim stopniowo wzrasta od okresu wczesno-nowoangielskiego, czyniąc zrozumienie użycia i znaczenie tej struktury szczególnie ważnymi kwestiami dla tłumaczy oraz dydaktyki języka angielskiego. Wiele analiz opartych na badaniach korpusowych oraz introspekcji badaczy sugeruje, że jest to z natury swojej konstruk-

⁵ J. FISIĄK: *An Introductory English-Polish Contrastive Grammar*. Warszawa 1978, s. 114.

⁶ J.H. LYONS: *Introduction to Theoretical Linguistics*. Warszawa 1975, s. 349.

⁷ S. GRANATH, M. WHERRITY: *I'm Loving You – and Knowing It Too: Aspect and So-Called Stative Verbs*. "Rthesis. International Journal of Linguistics, Philology and Literature, Linguistics and Philology" 2013, 4.1, s. 6–22; J. ELSNESS: *On the Progression of the Progressive in Early Modern English*. "ICAME Journal/International Computer Archive of Modern English" 1994, no 18, s. 5–25.

cja niezwykle polisemiczna⁸ i również trudna do zdefiniowania. Angielskiemu aspektowi progresywnemu przypisuje się znaczną liczbę użyczeń aspektualno-temporalnych. I tak, już Otto Jespersen twierdził⁹, że jedną z funkcji aspektu progresywnego jest stanowienie ramy czasowej obejmującej określony punkt odniesienia. W ten sam sposób aspekt progresywny jest pojmowany przez Geoffreya Leecha¹⁰, czyli jako rama czasowa otaczająca określoną sytuację stanowiącą punkt odniesienia, z pozycji którego tymczasowa sytuacja wyrażona czasownikiem jest postrzegana przez mówiącego jako rozciągająca się w przyszłość i przeszłość. Sugerowany punkt widzenia mówiącego jest umieszczony wewnątrz sytuacji, o której mówi, i w ten sposób jest ona postrzegana jako trwająca w momencie mówienia lub w innym momencie zasugerowanym przez kontekst. I właśnie ta wewnętrzna perspektywa jest cechą charakterystyczną aspektu niedokonanego¹¹. Niedokonaność – bądź brak pewności dokonania czynności – jest jednym z podstawowych znaczeń aspektu progresywnego¹². Również Brian D. Graver opisuje aspekt progresywny jako reprezentujący czynności, wydarzenia bądź ich serie postrzegane w trakcie ich trwania, pomiędzy początkiem a końcem, co wskazuje na fakt, że się rozpoczęły, ale jeszcze nie skończyły¹³. Robert F. Palmer z kolei posługuje się terminem „trwanie”, pojmując aspekt progresywny jako wyrażający czynność rozciągniętą w czasie¹⁴. Natomiast Leech za najważniejszą funkcję aspektu progresywnego uznaje odnoszenie się do sytuacji i czynności tymczasowych, włączających w swoją przestrzeń czasową moment terazniejszy, rozciągnięty przez czas określony w przeszłość i przyszłość¹⁵. W tak pojętym aspekcie progresywnym badacz wyróżnia trzy odmienne aspekty: trwania, ograniczonego trwania i niedokonaności. Podsumowując, można stwierdzić, że bardzo wiele analiz semantycznych aspektu progresywnego w języku angielskim odnosi się jedynie do jego aspektualnego użycia. Comrie jednak wskazuje, że w języku tym znaczenie aspektu progresywnego wychodzi poza ogólnie przyjętą definicję progresywności rozumianej jako kombinacja znaczenia ciągłości i niestanowienia¹⁶. Mowa tu o innych specyficznych użyciach tej konstrukcji. Spójrzmy na przykłady cytowane przez Comrie'ego¹⁷: *I've only had six whiskies and already I'm seeing pink elephants*, gdzie czasownik statyczny *see* (zazwyczaj niewystępujący w formie progresyw-

⁸ A. DE WIT, F. BRISARD: *A Cognitive Grammar Account of the Semantics of the English Present Progressive*. „Journal of Linguistics” 2014, 50, Issue 1, s. 49–90.

⁹ O. JESPERSEN: *A Modern English Grammar on Historical Principles*. Part 4. London 1931.

¹⁰ G.N. LEECH: *Meaning and the English Verb*. London 1971.

¹¹ B. COMRIE: *Aspect...*, s. 24.

¹² G.N. LEECH: *Meaning...*, s. 10.

¹³ B.D. GRAVER: *Advanced English Practice*. Oxford 1993, s. 62.

¹⁴ R.F. PALMER: *A Linguistic Study of the English Verb*. London 1974, s. 35.

¹⁵ G.N. LEECH: *Meaning...*, s. 14.

¹⁶ B. COMRIE: *Aspect...*, s. 37–38.

¹⁷ *Ibidem*, s. 37.

nej) występuje w formie progresywnej, oddając znaczenie: ‘w rzeczywistości nie ma różowych słoni, ja tylko sobie takie wyobrażam’, bądź: *she's always buying far more vegetables than they can possibly eat*, gdzie funkcją aspektu progresywnego jest dodanie większego efektu emocjonalnego niż można by uzyskać, używając formy prostej czasownika: *she always buys far more vegetables than they can possibly eat*. Dodatkowo, Comrie mówi o specyficznych użyciach tego aspektu, jak np.: *you look well* bądź *you are looking well*. Można natomiast powiedzieć: *you seem well*, ale już nie można, w przeciwieństwie do czasownika *look*, powiedzieć: **you're seeming well*. Aspekt progresywny pojawia się w pewnej liczbie idiosynkratycznych kontekstów, jak to ujmuje Comrie¹⁸, w których nie zauważa się aspektualno-temporalnej motywacji do użycia tej struktury – może być ona użyta do wyrażania sytuacji w przyszłości, reinterpretowania sytuacji oraz do wyrażania oceny emocjonalnej danej sytuacji, jak np. irytacji czy wahania. Właśnie te funkcje są pomijane w standardowych analizach podstawowych funkcji angielskiego aspektu progresywnego. Wyjątek stanowią tu jednak np. badania Magnusa Ljunga¹⁹, poświęcające im bardzo dogłębną analizę, wskazując na pewne reguły semantyczne leżące u podłoża występowania tych użyć, jak choćby np. założenie, że progresywność ma zawsze tę samą podstawową funkcję, a mianowicie, wyrażenie aspektu niedokonanego, a zarówno tymczasowość sytuacji, jak i znaczenia związane z faktem, czy sytuacja jest natychmiast zauważalna, czy nie, są jedynie efektem określonych sposobów użycia aspektu imperfektywnego. Również Susan Wright²⁰ analizuje tę funkcję aspektu progresywnego, w której jest on zastosowany w celu podkreślenia doświadczenia mówiącego. Mimo że jest to niezwykle częste użycie tego aspektu, nadal traktuje się je jako specyficzne bądź zaskakujące. Wright określa je jako modalne (także subiektywne) użycie aspektu progresywnego. Analizując przykłady zacytowane przez Wright:

1. *I'm not talking to you.*
2. *I'm not drinking. I'm driving.*

należy stwierdzić, że żadna z tych wypowiedzi w swoim normalnym użyciu nie jest dziwna czy specyficzna, jak również nie mogą być one interpretowane z punktu widzenia ogólnych kryteriów aspektualnych, jak: trwanie, tymczasowość, powtarzalność czy ramy czasowe. Nie służą wyrażeniu podstawowej funkcji aspektualnej, a wyrażają funkcję modalną, ponieważ koncentrują się na postawie (lub intencji) mówiącego, z której postrzega on daną sytuację. Innymi słowy, przekazują stanowisko mówiącego w określonym momencie w kontek-

¹⁸ Ibidem, s. 38.

¹⁹ M. LJUNG: *Reflections on the English Progressive*. Göteborg 1980.

²⁰ S. WRIGHT: *The Mystery of the Modal Progressive*. In: *Early Modern English*. Ed. D. KASTOVSKY. Berlin 1994, s. 468.

ście wypowiedzi. Zdanie 1. jest oczywistym zaprzeczeniem rzeczywistości, ale jednocześnie efektywnie oddaje ocenę sytuacji dokonaną przez mówiącego. Natomiast zdanie 2. jest typowym uzasadnieniem, dlaczego ktoś nie będzie pił alkoholu. Zamiast odmowy i przedstawienia szeregu wyjaśnień, mówiący używa tego sformułowania, co z kolei nie oznacza, że w momencie mówienia prowadzi samochód bądź nie pije.

Modalne użycie aspektu progresywnego zostało opisane przez R.W. Zandvoorta jako zabarwione emocjonalnie²¹, a przez Ottona Jespersena jako barwne²². Również John Goldsmith i Erich Woisetschlaeger określają to nieaspektualne zastosowanie jako wyjątkowe, niezwykle²³.

Warto w tym miejscu także dodać, że jeśli chodzi o modalne użycie aspektu progresywnego, nie ma tu ograniczenia do czasowników dynamicznych czy też czynnościowych, jak dzieje się w przypadku aspektualnej funkcji tej konstrukcji. Przyjrzyjmy się przykładom zastosowań aspektu progresywnego z czasownikami wyrażającymi stany, zaczerpniętym z tekstów Comrie'ego²⁴ i Leecha²⁵, które określają oni jako wyrażenia niepoprawne gramatycznie:

I'm seeing you there under the table.
I was hearing a knocking at the door.

Zdaniem Piotra Kakieta łątko można stworzyć konteksty dla tych użyc, w których będą one funkcjonowały jako zwyczajne zastosowania tej konstrukcji²⁶. Materiał badawczy dostarcza nam następujących przykładów użyc wymienionych czasowników:

“I don't know why I'm always at you,” Marcia said. “I love. I don't mean to keep at you. [...]” He *was hearing* her flat wistful voice, the second and less attractive of her voices. [...] and he became for an instant acutely aware of what the girl *was seeing*²⁷.

Badania korpusowe przeprowadzone przez Kakieta wykazały, że olbrzymia większość angielskich czasowników statycznych łączy się z aspektem progresywnym, a co za tym idzie – nie należy określać tych użyc jako niezwykle wyjątkowych.

²¹ R.W. ZANDVOORT: *A Concise English Grammar*. [b.m.w.] 1941.

²² O. JESPERSEN: *A Modern English Grammar on Historical Principles*. Vol. 7. Copenhagen 1949.

²³ J. GOLDSMITH, E. WOISETSCHLAEGER: *The Logic of the English Progressive*. “Linguistic Inquiry” 1982, Vol. 13, no 1, s. 79–89.

²⁴ B. COMRIE: *Aspect...*

²⁵ G.N. LEECH: *Meaning...*

²⁶ P. KAKIETEK: *The Syntax and Semantics of English Stative Verbs*. Warszawa 1997, s. 29.

²⁷ *Ibidem*, s. 29–30.

Bez względu na fakt, czy zostaną wzięte pod uwagę aspektualne, czy modalne użycia angielskiego aspektu progresywnego, w języku polskim nie znajdziemy ekwiwalentnej struktury gramatycznej, za pomocą której tenże aspekt zostanie wyrażony. Angielski aspekt progresywny jest sygnalizowany w języku polskim za pomocą niedokonanej formy czasownika oraz niejednokrotnie poprzez dodanie środków leksykalnych, np. przysłówków²⁸:

I *was taking* a bath when John came in.
(Właśnie) brałam prysznic kiedy wszedł Jan.

Zarówno forma prosta czasownika: He *drinks*, jak i progresywna: He *is drinking*, mają ten sam odpowiednik w języku polskim: On *pije*. Nie ma tu znaczenia podział na czasowniki statyczne i dynamiczne, ponieważ w języku polskim nie ma struktury gramatycznej odpowiadającej angielskiemu aspektowi progresywnemu.

Analizując materiał korpusowy, oparto się na klasyfikacji użyć angielskiego aspektu progresywnego, zaproponowanej przez Astrid De Wit i Franka Brisarda, w której wyróżnia się 9 kategorii zastosowań wyszczególnionych na podstawie 2 kryteriów²⁹. Pierwsze kryterium to interpretacja aspektu progresywnego w stosunku do czasu teraźniejszego prostego, co oznacza, że zweryfikowano aspekty zmiany znaczenia w sytuacji zastąpienia aspektu progresywnego czasem teraźniejszym prostym. Następnego kryterium dostarcza kontekst, czyli jeśli pewne elementy kontekstu (przysłówki oznaczające tymczasowość, jak np. *dziś*) regularnie współwystępują z analizowaną konstrukcją, to wskazują na typy znaczenia, z którymi ta konstrukcja współwystępuje. Ważne, aby pamiętać, że przykład użycia zakwalifikowany na podstawie wymienionych kryteriów do określonej kategorii może wykazywać również cechy charakterystyczne dla innej kategorii, co nie oznacza jednak, że przynależy do dwóch kategorii jednocześnie, a jedynie, że pewne elementy znaczenia pozostają na drugim planie.

W kategorii „*current ongoingness*”, zawierającej przykłady użycia odnoszące się do wydarzeń, które trwają w teraźniejszości bez dalszej szczegółowej specyfikacji temporalnej, wyróżniono 579 przykładów. Znakomita większość spośród nich została przetłumaczona na język polski za pomocą czasownika w formie niedokonanej:

- 1a. She *wasn't even looking* at the clothes she was packing³⁰. (M&B, 55)
1b. Nie *patrzyła* nawet na ubrania, które pakowała³¹. (MiCh, 62)

²⁸ J. FISIĄK: *An Introductory...*, s. 113–114.

²⁹ A. DE WIT, F. BRISARD: *A Cognitive Grammar...*

³⁰ T. PARSONS: *Man and Boy*. London 2000. W przykładach stosuję skrót M&B z numeracją stron.

³¹ T. PARSONS: *Mężczyzna i chłopiec*. Tłum. A. SZULC. Warszawa 2001. W przykładach stosuję skrót MiCh z numeracją stron.

- 2a. *My baby was joining the world.* (M&B, 154)
 2b. *Moje dziecko wkraczało w świat.* (MiCh, 160)

W każdym z przykładów znajdujemy odniesienie do czynności odbywającej się w momencie mówienia lub w teraźniejszości, a nacisk jest położony na fakt trwania określonej sytuacji.

W wielu jednak przypadkach tłumaczenie nie oddaje ciągłości sytuacji, a to z powodu użycia formy dokonanej czasownika w języku polskim. Za przykład mogą posłużyć nam następujące fragmenty tekstu:

- 3a. *She told me to buy the thing and to stop thinking that my life was over just because I was turning thirty.* (M&B, 15)
 3b. *Powiedziała, abym kupił ten wóz i przestał sobie wmawiać, że moje życie się skończyło tylko dlatego, że dobiegłem trzydziestki.* (MiCh, 21)
 4a. *They didn't know what was happening.* (M&B, 68)
 4b. *Nie mieli pojęcia, co się stało.* (MiCh, 75)
 5a. *She looked at me for just a moment, and then we were kissing each other, [...].* (M&B, 40)
 5b. *Spojrzała na mnie i chwilę później się pocałowaliśmy.* (MiCh, 46)

Z analizy kontekstu zaprezentowanych przykładów wynika, że sytuacje wyrażone za pomocą aspektu progresywnego są nieskończone, rozciągnięte w czasie, natomiast polskie tłumaczenia wskazują na ich dokonaność, a tym samym, że proces czy czynność albo się już zakończyły, jak w przykładzie 3a,b i 4a,b, albo były wręcz krótkie czy jednorazowe, jak np. w przykładzie 5a,b. W innych kontekstach natomiast zastosowanie formy dokonanej czasownika w polskim tłumaczeniu jest uzasadnione lub nie wpływa na zmianę znaczenia zdania w istotny sposób:

- 6a. *Suddenly, a solemn, extremely pretty girl was standing next to us.* (M&B, 154)
 6b. *Obok nas stanęła nagle wyjątkowo ładna, poważna dziewczynka.* (MiCh, 160)

Użycie aspektu progresywnego i przysłówka *suddenly* w zdaniu angielskim oddaje zaskoczenie autora słów, a dodatkowo czasownik *stand* ('stać') należy do grupy czasowników współwystępujących z aspektem progresywnym. W języku polskim nie jest natomiast możliwe połączenie przysłówka *nagle* z czasownikiem w formie niedokonanej. *Nagle* zazwyczaj występuje z czasownikami dokonanymi, stąd takie tłumaczenie. Jeśli czasownik *stand* nie jest kwalifikowany przez *suddenly/nagle*, wówczas w tłumaczeniu na język polski występuje czasownik w formie niedokonanej:

7a. *Pat was standing on the sofa [...].* (M&B, 197)

7b. *Pat stał z potężnymi słuchawkami na uszach na sofie [...].* (MiCh, 204)

Innym zabiegiem tłumacza wykorzystywanym podczas przekładu aspektu progresywnego jest użycie imiesłowu przysłówkowego, który wyraża czynność wykonywaną równoległe z inną:

8a. [...] *I had seen him explode a few times when I was growing up.* (M&B, 112)

8b. [...] *dojrzewając, kilka razy widziałem, jak wybuchł.* (MiCh, 120)

9a. *I was searching the loud, laughing hordes for the one familiar face [...].* (M&B, 278)

9b. *Omiatając wzrokiem rozwrzeszczane, śmiejące się hordy, szukałem jedynej znajomej twarzy [...].* (MiCh, 285)

Użycie imiesłowu przysłówkowego w przedstawionych tłumaczeniach oraz w pozostałych przykładach w materiale korpusowym nie tylko dokładnie oddaje znaczenie aspektu progresywnego zgodne z zamierzeniem autora, lecz również pozwala na urozmaicenie struktur gramatycznych, co z kolei wpływa na ogólny styl tekstu w języku polskim.

Poza wymienionymi przykładami tłumaczenia znajdujemy w tekście przekłady zupełnie pomijające aspekt progresywny użyty w oryginale:

10a. *He was fading fast – eyes half-closed, [...].* (M&B, 115)

10b. *Był już bardzo senny – na pół przymknięte powieki, [...].* (MiCh, 123)

11a. *He's suffering from exhaustion*³². (M&W, 95)

11b. Jest przepracowany³³. (MiŻ, 117)

Niemniej jednak tego typu swobodne tłumaczenia dobrze oddają sens zdań oryginalnych i są bardziej naturalne w tych kontekstach, co jest także związane z użyciem pewnych zwrotów utartych w języku polskim. Przykładowo, nie powiemy, że *ktoś cierpi z przepracowania*, ale że *ktoś jest przepracowany*. Oczywiście, *cierpieć z przepracowania* jest jak najbardziej poprawną formą, ale dużo rzadziej stosowaną.

W niektórych przypadkach użycia aspektu progresywnego mamy do czynienia z wyznaczeniem granic odbywającej się w teraźniejszości sytuacji. Mimo że sytuacje dynamiczne z natury swojej są ograniczone czasowo, tylko te przykłady zastosowania, w których istnieje wyraźne odniesienie do tymczasowości, np. *this year*, zostają zakwalifikowane do kategorii „*temporary validity*”, w której

³² T. PARSONS: *Man and Wife*. London 2002. W przykładach stosuję skrót M&W z numeracją stron.

³³ T. PARSONS: *Mężczyzna i żona*. Tłum. A. SZULC. Warszawa 2003. W przykładach stosuję skrót MiŻ z numeracją stron.

wyróżniono w oryginale 12 przykładów. W każdym z nich wyraźnie wskazano granice trwania sytuacji za pomocą takich określeń czasu, jak: *by now, these days, for a while, for years, all week, all this time, for fifty years*. Przyjrzyjmy się przykładom i ich tłumaczeniom:

- 12a. *But many of them were going under or going home by now.* (M&B, 20)
 12b. *Niestety wiele z nich właśnie bankrutowało albo pakowało manatki.* (MiCh, 26)
 13a. *So, what are you doing these days?* (M&B, 103) *That's what I'm doing these days.* (M&B, 103)
 13b. *Co ostatnio porabiasz?* (MiCh, 111) *To właśnie ostatnio porabiam.* (MiCh, 111)

We wszystkich wyodrębnionych przykładach polskie tłumaczenie zawiera czasownik w formie niedokonanej i przetłumaczone poprawnie określenie czasu. Warto również nadmienić, że w tej kategorii znajdujemy większość zdań, gdzie użyto nie tylko aspektu progresywnego, ale także perfektywnego, dla którego zastosowanie form: *these years, these days, recently, by now* itd., jest typowe:

- 14a. *And I don't want her to meet a boyfriend until I have been seeing him for a while.* (M&B, 201)
 14b. *A ja nie chcę, żeby poznawała mojego chłopaka, dopóki nie spędzę z nim pewnego czasu.* (MiCh, 210)
 15a. *Turns out she's been sending money to them all this time.* (M&W, 99)
 15b. *Okazało się, że przez cały czas wysyłała im pieniądze.* (MiŻ, 122)

Jeszcze inną kategorią, którą można rozważyć jako ekstensję kategorii „current ongoingness”, jest kategoria „limited duration”, która odnosi się do użycia aspektu progresywnego wskazującego na trwanie jakiejś sytuacji przez pewien czas, ale bez zachodzących znaczących zmian. I tu również przykłady zakwalifikowane do tej kategorii powinny charakteryzować się konkretnym odniesieniem do czasu trwania pochodzącym z kontekstu, np. *still*. Istotna różnica pomiędzy „temporary validity” i „limited duration” wynika z tego, co znajduje się w centrum uwagi, czyli w przypadku „limited duration” wyrażona jest sytuacja, która trwa od jakiegoś czasu do teraz, a w przypadku „temporary validity” mamy do czynienia z sytuacją, która odbywa się tylko przez jakiś ograniczony czas. W analizowanym korpusie znaleziono zaledwie 5 przykładów, np.:

- 16a. *He still wasn't looking at me.* (M&B, 233)
 16b. *Nadal na mnie nie patrzył.* (MiCh, 239)

Na podstawie analizy korpusu zauważamy, że w większości przykładów polskie tłumaczenie jest bardzo dokładne i oddaje sens oryginału. Jednak

w przykładzie 17b brak przekładu *still* na *nadal* (*wciąż*) powoduje, że opisana sytuacja może być odebrana jako habitualna, stwierdzająca określony stan, natomiast intencją autora jest przedstawienie jej w trakcie trwania, jako sytuację dynamiczną, rozwijającą się:

17a. *The sap was **still rising** in Emon, but it hadn't quite reached his head yet.* (M&W, 59)

17b. *W jego żyłach **plynęła** gorąca krew, ale nie uderzyła mu jeszcze do głowy.* (MiŻ, 74)

Do kategorii nazwanej przez De Wit i Brisarda „*incompletion*” możemy zakwalifikować tylko te użycia, w których aspekt progresywny sam w sobie odpowiada za wyrażenie sensu niedokonaności sytuacji³⁴. Ponieważ znaczenie niedokonaności jest ściśle związane z telicnością czasownika, kategoria, którą analizujemy, bardzo się zawęża. I tak, np. gdy czasownika *start* użyjemy w czasie teraźniejszym prostym, będzie on oznaczał, że proces rozpoczynania czegoś już się skończył, gdy natomiast użyty zostanie z aspektem progresywnym, otrzyma znaczenie trwania. Wszystkie 12 wyodrębnionych w materiale korpusowym przykładów występuje z czasownikiem *start*:

18a. *What I liked least about it was that already I **was starting to feel** like a traitor.* (M&W, 43)

18b. *Najmniej podobało mi się to, że już teraz **zaczynałem czuć się** jak zdrajca.* (MiCh, 49)

19a. *Was it really possible that I **was starting to see** the world with his eyes?* (M&B, 141)

19b. *Czy to możliwe, że **zacząłem oglądać** świat jego oczyma?* (MiCh, 149)

Na podstawie podanych przykładów można zauważyć, że oryginalna struktura jest tłumaczona na język polski za pomocą czasownika niedokonanego lub dokonanego. W przypadku tłumaczeń wykorzystujących formę dokonaną przekład nie oddaje zamierzonego przez autora sensu świadczącego, że pewien proces – tu: *rozpoczynanie* – nie zakończył się jeszcze. Sytuacja wyrażona za pomocą czasownika *start* i aspektu progresywnego postrzegana jest subiektywnie przez autora jako nadal trwająca, rozwijająca się, a nie zakończona jak w większości przypadków w polskim tłumaczeniu.

Inną kategorią, którą również De Wit i Brisard uważają za ekstensję kategorii „*current ongoingness*”, jest kategoria „*futurate*”, do której zaliczamy użycia aspektu progresywnego odnoszące się do przyszłości³⁵. Sytuacje, które mają nastąpić w przyszłości, są przedstawione, jakby wydarzyły się w teraźniejszości,

³⁴ A. DE WIT, F. BRISARD: *A Cognitive Grammar...*

³⁵ Ibidem.

co pokazuje większą pewność nadawcy co do zaistnienia danej sytuacji niż w przypadku innych konstrukcji odnoszących się do przyszłości, jak choćby *will* i *be going to*. Materiał korpusowy dostarczył 42 przykłady tego użycia aspektu progresywnego. Spośród wszystkich przykładów w języku angielskim 12 zdań zawiera wyraźne odniesienie do przyszłości w postaci okolicznika czasu: *soon, tonight, tomorrow, in the afternoon, in the morning*. I tak, np. w materiale korpusowym można znaleźć:

- 20a. *They're giving me a new contract soon.* (M&B, 50)
- 20b. *Wkrótce zapropnują mi nowy kontrakt.* (MiCh, 56)
- 21a. *She's coming back soon.* (M&B, 87)
- 21b. *Mama niedługo wraca.* (MiCh, 95)

Analiza wykazała, że we wszystkich przypadkach, gdzie w oryginale znajdują się okoliczniki czasu, zostały one poprawnie przetłumaczone na język polski, co pokazują wybrane przykłady. Inną sprawą jest kwestia polskiego przekładu samej konstrukcji progresywnej. Jak widać na przykładach:

- 22a. *She's coming back soon.* (M&B, 87)
- 22b. *Mama niedługo wraca.* (MiCh, 95)
- 23a. *Are you coming home soon?* (M&B, 287)
- 23b. *Czy szybko wrócisz do domu?* (MiCh, 295)

Tłumacz używa czasownika w formie zarówno czasu teraźniejszego, jak i przeszłego. Spośród 42 przekładów na język polski w 19 przypadkach zastosował on formę czasu przeszłego. Natomiast w pozostałych przykładach przyszłość jest wyrażona za pomocą czasu teraźniejszego przy użyciu czasownika w formie niedokonanej:

- 24a. *We're going on holiday.* (M&B, 57)
- 24b. *Jedziemy na wakacje.* (MiCh, 64)
- 25a. *We are going to America.* (M&W, 54)
- 25b. *Wyjeżdżamy do Ameryki.* (MiŻ, 68)

W języku polskim do wyrażenia przyszłości może służyć zarówno czas przyszły prosty czasownika, np. *wyjeździemy*, czas przyszły złożony czasownika – *będziemy wyjeżdżać*, jak i teraźniejszy: *wyjeżdżamy*. Wszystkie te trzy możliwości zastosowano w polskim przekładzie. W języku polskim nie ma struktury gramatycznej, za pomocą której można wyrazić dokładnie sens analizowanego użycia aspektu progresywnego (zaplanowana przyszłość), dlatego w tłumaczeniu występują wszystkie istniejące w tym języku formy czasownika odnoszące się do przyszłości.

Następną kategorią użycie aspektu progresywnego jest kategoria „*habitual*”, wyrażająca przyzwyczajenia występujące przez jakiś tylko czas bądź przyzwyczajenia, które są według mówiącego irytujące lub zaskakujące. W materiale korpusowym wyselekcjonowano 16 przykładów takich użycie. Oto niektóre z nich:

- 26a. *She was always exaggerating.* (M&B, 9)
 26b. *Gina zawsze przesadzała.* (MiCh, 16)
 27a. *I was constantly looking for the exit sigh, trying doors, seeking a way out of this chaos.* (M&W, 236)
 27b. *Wypatrywałem więc nieustannie wyjścia, naciskałem klawki, szukałem ucieczki z tego chaosu.* (MiŻ, 278)

Cechą charakterystyczną tego użycia aspektu progresywnego jest zastosowanie przysłówków częstotliwości, takich jak: *always* (zawsze), *constantly* (ciągle) itp., które właśnie współwystępując z aspektem progresywnym, wyrażają tymczasowość określonego nawyku, sytuacji zwyczajowej bądź fakt np. irytacji, zdziwienia mówiącego tą sytuacją. W języku polskim analizowany tu sens tej konstrukcji będzie wyrażony, jak pokazują przedstawione tłumaczenia, za pomocą czasu teraźniejszego lub przeszłego, odpowiednio odnosząc się do sytuacji zwyczajowej istniejącej w teraźniejszości lub przeszłości. Jednak, zarówno w języku angielskim, jak i w języku polskim dla podkreślenia faktu, że jakaś sytuacja jest nawykiem lub zwyczajem, używa się przysłówków częstotliwości: *zawsze*, *często*, *nieustannie* itp. O ile angielski aspekt progresywny z przysłówkiem częstotliwości wyraża subiektywne postrzeganie sytuacji przez mówiącego, o tyle w języku polskim taką informację dostarcza nam tylko kontekst.

Wreszcie ostatnią kategorią użycie aspektu modalnego jest kategoria nazwana przez De Wit i Brisarda „*modal connotations and usage types*”³⁶, czyli mowa tu o takich użyciach aspektu progresywnego, które zawierają konotacje modalne wyrażające zaskoczenie, wahanie, brak pewności, wzmocnienie czy irytację, dodatkowo również ta kategoria łączy przykłady zastosowania czasowników statycznych z aspektem progresywnym. W materiale korpusowym znajdujemy 17 przykładów tego użycia. Oto niektóre z nich:

- 28a. *I couldn't believe what I was hearing.* (M&B, 69)
 28b. *Nie wierzyłem własnym uszom.* (MiCh, 76)
 29a. *The dog was licking my face and I was loving it until he put his front paws [...].* (M&B, 140)
 29b. *Pies lizal mnie po twarzy i bardzo mi się to podobało [...].* (MiCh, 149)

³⁶ Ibidem.

Zastosowanie czasowników: *hear, love* itp., z aspektem progresywnym wskazuje na skoncentrowanie się mówiącego na samej sytuacji i postrzeganie jej jako trwającej, rozwijającej się. Sytuacja opisana za pomocą tej konstrukcji jest subiektywnie pojmowana przez mówiącego nie jako statyczna, a raczej jako zmieniająca się, posiadająca wewnętrzną strukturę składającą się z następujących po sobie etapów. Jak widać na przykładzie tłumaczeń, język polski nie posiada struktur gramatycznych pozwalających na wyrażenie tak subtelnych różnic w pojmowaniu opisywanej sytuacji jak różnica pomiędzy np.:

The dog was licking my face and I **was loving** it [...].
The dog was licking my face and I loved it.

Z kolei w przykładzie:

30a. *You are treating* this place like a hotel. (M&B, 74)
 30b. **Traktujesz** to miejsce jak hotel. (MiCh, 81)

forma *are treating* przez samo użycie aspektu progresywnego narzuca interpretację opisaną sytuacją jako irytującą dla mówiącego, natomiast w polskim tłumaczeniu takiego znaczenia nie znajdujemy. Zostanie ono odkryte jedynie poprzez zanurzenie zdania w kontekście, który wskaże, że mówiącego taka sytuacja denerwuje.

Jeszcze inny ciekawy przykład zastosowania aspektu progresywnego znajdujemy w następujących przykładach:

31a. *She was far more self-possessed than Pat, but that was not the reason she was being quiet* today. (M&W, 175)
 31b. *Była generalnie o wiele bardziej opanowana od Pata, ale to nie z tego powodu zachowywała się dziś tak cicho.* (MiŻ, 209)

Użycie aspektu progresywnego w tego typu zdaniach oznacza, że podmiot zachowuje się w określony sposób, ale to zachowanie nie jest jego cechą charakterystyczną, lecz wykazuje on ją w danej tylko chwili. W tłumaczeniu polskim zamierzony w oryginalnym zdaniu efekt został uzyskany poprzez wyraźne skonstrastowanie na poziomie leksykalnym cechy charakterologicznej dotyczącej podmiotu zdania: *była generalnie*, z jego zachowaniem w chwili mówienia: *zachowywała się dziś*.

W korpusie znaleziono również przykłady użycia aspektu progresywnego w celu wyrażenia rozkazu, polecenia, przywołania do porządku (ostrzeżenia) silnie nacechowane emocjonalnie, jak np. w następujących zdaniach:

32a. *We are going home* now. (M&W, 90)
 32b. **Idziemy** do domu. (MiŻ, 111)

- 33a. *You are coming with me pal.* (M&W, 91)
33b. *Pójdiesz ze mną brachu.* (MiŻ, 111)
34a. *And I'm telling you Ronan, for the last time – bloody no!* (M&W, 86)
34b. *Mówię ci po raz ostatni Ronan. Nie do jasnej cholery!* (MiŻ, 106)
35a. *No, you are going out with your father.* (M&W, 244)
35b. *Nie, wyjdiesz teraz ze swoim ojcem.* (MiŻ, 289)

Z analizy tłumaczeń zdań wyrażających modalną, subiektywną postawę mówiącego można wyciągnąć wniosek, że w języku polskim tłumacz oddaje je przeważnie poprzez zastosowanie trybu deklaratywnego czasownika: *idziemy, wyjdiesz, mówię*, w formie czasu teraźniejszego i przyszłego. O nacechowaniu modalnym, subiektywnym zaprezentowanych przykładów decydują również użycie zdań wykrzyknikowych oraz, a może przede wszystkim, kontekst, w którym te zdania są zagłębione.

Podsumowując analizę badanego materiału, należy zwrócić uwagę na fakt, że najwięcej przykładów użycia aspektu progresywnego, bo aż 579, odnosi się do sytuacji odbywających się w momencie mówienia – „*present ongoingness*”. Tłumaczenie ich na język polski zaś w olbrzymiej większości odbywa się za pomocą zastosowania czasownika w formie niedokonanej lub też w niewielkiej liczbie za pomocą imiesłowu przysłówkowego lub zdań zupełnie inaczej sformułowanych, niemniej jednak oddających znaczenie oryginału. Pewna liczba zdań z kolei jest przetłumaczona za pomocą formy dokonanej czasownika i tu w większości przypadków sens aspektu progresywnego nie jest oddany. W kategorii „*temporary validity*” zanotowano 14 przykładów, a w „*limited duration*” 5 przykładów. W obu przypadkach sens użycia aspektu progresywnego został poprawnie oddany poprzez zastosowanie formy niedokonanej czasownika polskiego. Natomiast w kategorii „*incompletion*”, gdzie wyodrębniono 12 przykładów, tłumaczenie nie zawsze oddaje niuanse znaczeniowe, czyli przedstawia pewien proces jako zakończony, a nie tak jak jest w oryginale, czyli będący w trakcie, rozwijający się. W celu oddania sensu „*futurate*” – 42 przykłady użycia – w przekładzie posłużono się zarówno formą czasu teraźniejszego, jak i przyszłego. W 16 przypadkach zastosowania aspektu progresywnego w znaczeniu „*habitual*” polskie tłumaczenie zachowuje sens zdań oryginalnych. Wreszcie użycia aspektu progresywnego zabarwione modalnie (17 przykładów) są przekładane na język polski za pomocą dość szerokiej gamy środków językowych, np.: tryb rozkazujący czasownika, zdania wykrzyknikowe, słownictwo nacechowane emocjonalnie. W znakomitej większości przykładów użycia tego sensu aspektu progresywnego, zarówno w języku angielskim, jak i polskim, to kontekst jest tym czynnikiem, który pozwala odbiorcy na określone odebranie zamierzonego, nacechowanego emocjonalnie komunikatu. Warto przy okazji zauważyć, że konstrukcja ta jest prawie całkowicie pomijana w podręcznikach.

Анна Джазга

**Польские переводческие эквиваленты английского прогрессивного аспекта
(на материале избранных современных британских романов)**

Резюме

В настоящей статье рассматриваются проблемы аспекта в польском и английском языках, в частности, вопросы перевода английского прогрессивного аспекта на польский язык. В первой части статьи представлен краткий контрастивный анализ аспекта в обоих языках. Вторая часть посвящена исследованию польских переводов этой конструкции на английский язык. Корпусный материал составляют современные британские романы и их переводы на польский язык.

Anna Drzazga

**Polish Translational Equivalents of the English Progressive Aspect –
Based on the Analysis of Modern British Fiction**

Summary

The present paper focuses on aspect in Polish and English. The author concentrates on the problem of the translation of the English progressive aspect into Polish. The first part of the paper concentrates on a very brief contrastive analysis of aspect in both the languages. Following is the analysis of the Polish translations of the English progressive aspect. The corpus material is taken from modern English fiction.